

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják.
A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Dr. Klein Mór

Az egész magyar zsidóság hódolata szólal meg szavunkban, midőn Klein Mór emlékének áldozunk. Nagyértékű erejével, gazdag életének nemes törekvéseivel, tudásával és munkájával kevesektől tulszárnyalt mértékben szolgálta céljait és gyarapította javait, megilleti tehát elismerése, hálája. Magas ideálok irányították pályáját és a migcsak le nem zárult, egy pillanatra sem lohadt a lelkesedés, a melylyel buzgólkodott értők, megilleti tehát a koszoru, a melylyel az eszmények bajnokainak homlokát övezni tartozunk.

Imádattal csüngött hazáján és vallásán. Minden munkáját és ügyek-vését annak a nagy szeretetnek melege hatotta át, a melylyel értők hevült. Tele volt hódolattal a tudomány iránt és bőségesen osztogatta a kincseket, a melyeket lelkében felhalmozott. Papi hivatásáért pedig rajongott és párját ritkító avatottsággal végezte annak feladatait. Működése és neve a rabbikar diszét növelte és úgy tekintünk fel hozzá mint a papi kiválóságok mintaképéhez, mint a legjobbak egyikéhez azok sorában, a kik magas polcra emelték tisztségünk tekintélyét.

Gyenge, törékeny testében csodálatos energiával fölfegyverzett lélek lakozott. Akaratának acélos ereje nem riadt vissza nehézségektől, pihe-nést nem ismerő szelleme a munkában lelte gyönyörét és dolgozott fáradhatatlanul, migcsak a halál meg nem bénította szakadatlanul sérénykedő kezét. Elmélyedés szárnyalással váltakozott lelkében. A nagy gondolkodók bölcsesége táplálta, a költők és szónokok szelleme ihlette és lelkének minden birtoka eleven erővé vált benne, megtermékenyült szívében és elméjében és gazdagon gyümölcsözött a magyar zsidóság dicsőségére.

1841-ben született Miskolczon. Friedmann Méir, később a bécsi Bet ha-Midrasch, majd az Israelitisch-Theologische Lehranstalt neves lektora, a midrásirodalom nagyérdemű mivelője, a zsidó tudósok és írók bécsi körének egyik legkedveltebb és legtiszteltebb alakja, irányította

szellemét és gerjesztő hatással volt a fogékony lelkü, biztató tehetségű ifjura. Szülővárosából Prágába került. Egy évtizeden át merített a tudomány forrásaiból, melyek itt számára nyitak. Rapoport egyik legbuzgóbb tanítványa volt, az egyetemen pedig bölcsészeti, irodalmi és más-egyéb tanulmányokat folytatott. A zsidó tudomány nagy mestere szeretetébe fogadta és mély nyomokat vésett lelkébe, de a tudomány és a vallásos élet más kiváló képviselői is jelentékeny befolyással voltak szellemének kialakulására és jövődőlbeli munkásságának irányára. Lényegében konzervatív, de egyszersmind szabadelvű felfogás, bensőséges vallásosság és a tudományhoz való meleg szeretet, a hagyomány iránt való hűség és a kulturáért való rajongás harmóniába olvadtak lelkében és hivatása számára kitűnően fölszerelve tért vissza szülővárosába, a hol 1865-ben megkezdte papi működését. Onnan Ungvárra, majd Pápára hívták, a honnan 1880. május 1-én bucsuzott, hogy azontul Nagybecskereken folytassa áldott, nagyhatású munkásságát.

Az a másfél évtized, mely első papi hivatalának elfoglalása és nagybecskereki működésének megkezdése között folyt le, súlyos feladatok elé állította. Próbára tették, de egyszersmind megedzették erejét. Ellentétes nézetek ütköztek egymásba és gyakran lángba borították a gyülekezeteket. Szilárdságra és erőre volt szükség, hogy meg ne tántorodjék, hogy a kibontott zászlót ki ne ejtse kezéből. Tisztában volt feladataival, az első pillanattól fogva világosan látta a célokat, a melyek szolgálatára rendelve volt, de felismerte a nehézségeket is, a melyekkel meg kellett küzdenie és erélyesen, bátran, diadalmasan szállt velök szembe. Mintaszerű hűséggel gondozta a hitéletet, táplálta a hivek lelkében a nemzeti érzést és utjait egyengette a kulturának.

Bucsuzása alkalmat adott neki, hogy azokról a szándékokról és célokról szóljon a pápaiakhoz, a melyek működését vezérelték. Egy prófétai ígéhez (Ézsaiás 49, 5.) kapcsolja szavait, midőn feltárja előttük, hogy »mit akart.« Istennek, de nem embereknek akart szolgája lenni. Nem engedte, hogy a pártdüh szításának eszközéül használják fel, nem tömjénezett gazdagnak, nem hizelgett büszkének, nem hajhászta azok kegyét, a kiknek valója és magatartása nem volt inyökre. Lelkének egész erejével arra törekedett, hogy Jákobot visszatérítse Istenhez. »Mert mi tőrés tagadás benne? A vallásos gondolkodás és életmódra általában véve rossz napok járnak az anyagiasság eme korszakában, a kétely és tagadás vihara hatalmasan zúzza a hit gyémánt gyökerű tölgyét, hogy legalább is az élet minden irányára kiterjedő galyakon és ágakon gyakorolja romboló és pusztító hatását, hullanak a levelek, melyeknek sűrű koronája üdítő árnyékot nyújt a fáradt zarándokoknak az élet tövises pályáján, pusztává leend a föld s az anyagiság forró homokjában elvész az idealizmus utolsó fűszála is, ha elnémul a hit isteni szózata.« Őszinte és minden utógondolat nélkül való akarata tehát »Izrael törvénytanát, hajdani nagyságának és dicsőségének csudálatosan megőrzött egyedüli maradékát, Izrael ivadékainak szellemei tulajdonává átváltoztatni, az ősök vallásos gondolko-

zás és érzés módjának megnyerni a serdülő nemzedék fogékony keblét, valamint a jelenkor gyermekeinek törekvéseit és vágyait oly irányba terelni, hogy azok az ősök vallásos szellemével párhuzamosan haladjanak.« Ez ügyekvése pedig karöltve járt azzal az iparkodással, hogy »Izrael el ne tűnjék, hogy a zsidó név ne tartassék akadálynak az állami és szűkebb körű társadalmi életpályán való előmenetelre, előhaladásra és előléptetésre nézve, sem zsidó, sem máshitű polgártársaink részéről.« S ez okból, ha hazaszeretetre intette hiveit, ha a gyermeknevelés leghatalmasabb emeltyüjének a hon iránti lelkesedést, a hazai nyelv és irodalom alapos ismeretét, a nemzeti erkölcsök és szokásoknak a társas életben való meghonosítását tekintette, »az nem történt ugynevezett olcsó hazafiságból,« a hazaszeretetet szent-igéjét nem koptatta phrasissá, »hogy csalétek gyanánt szolgáljon távolabb állók kegyével szemközt,« de tette ezt felekezéteinek és hazájának jól felfogott érdekében. Azon volt tehát, »hogy Izrael a hazára nézve kárba ne vesszen, hogy Isten és természet adta tehetségeit és hajlamait a haza szolgálatában értékesítse,« a nemzeti kultúra és tudományos haladás megbecsülhetetlen kincsire figyelmeztette gyülekezetét és táplálta keblében az irántuk való fogékonyságot.

Igy rajzolja annak a munkának alapvonásait, a melyet tervszerűen és céltudatosan, lelkesedéssel és hévvel végzett. És törekvései nyomán siker fakadt, minden elért eredmény pedig újabb munkára és új célok felé sarkalta. Csakhamar híre is terjedt mélyen szántó működésének, sokoldalú képzettségének, kiváló szónoki tehetségének és azoknak a hatásoknak, a melyek papi tevékenységéhez fűződtek. Neve a legismertebbek és legtiszteltebbek sorába emelkedett.

Ehhez pedig nagy mértékben hozzájárult tollának értékes munkássága. Már miskolczi éveiben indult meg. Ott van ő is Löw Lipót nagytekintélyű folyóiratának munkatársai között. A termés nem gazdag, de biztató. Nagyobb alkotásra készül és 1878-ban megjelenik irodalmi főművének első füzeté: A Tévelygők Utmutatója, írta Mózes ben Maimun, fordította és magyarázó s irodalmi jegyzetekkel ellátta Dr. Klein Mór főrabbi.

A vállalkozás bátorsága ámulatba ejt. Szinte merészség számba megy. A ki ismeri a nehézségeket, a melyekkel meg kell küzdenünk, midőn gondolkodásunk és képzeteink köréhez sokkal közelebb álló szellemi termékeket fordítunk, a kinek csak hallomásból van is tudomása azokról a kinokról, a melyek még a nyelv művészt is gyötrik, midőn magyar szót keres idegen talajban termett fogalmak és kifejezések számára, sejtteni fogja, hogy a Móré milyen feladatot rótt magyar fordítójára és értékelni munkájának verejtékét és súlyát. A pápai rabbi »a még csak keletkező félben levő zsidó-magyar irodalomnak s általában bölcsészeti szellemtermékekben még vajmi szegény nemzeti irodalmunknak« a középkori zsidó vallásbölcsészet főművének fordításával némi szolgálatot vélt tenni és bátran bizhatta »a tudomány kedvelőire s barátaira« annak megítélését, hogy »mily mértékben tarthat igényt az ily nagyfontosságú műnek tágabb körökben való meghonosítására célzott törekvés támogatásra.«

Készültséggel és a szakirodalom alapos ismeretével indult neki a nagy munkának és hódoló elismerés illeti meg azt a komolyságot, a melylyel a legapróbb részletekig végezte, azt a kitartást, a mely nem engedte el-lankadni, a migcsak be nem fejezte. A Tévelygők Utmutatója mindenkor tiszteletre méltó emléke lesz egy kitüzött célján eszményi odaadással csün-gő lelkes tudós negyedszázados munkájának. Maimuni hatalmas alkotásai vonzották mindig, haláchai műveinek is egyik legalaposabb ismerője volt és nagyon becses értekezésben méltatta haláchai módszerét.

Nagybecskereken kiváló férfit örökébe lépett. Elfoglalta azt a rabbi-széket, melynek a számos nagyon értékes dolgozata révén külföldön is becsült Oppenheim Dávid, az összehasonlító folklóre tudós művelője diszt adott. Munkájának lelkes folytatója volt, de nem érte be a papi tisztségétől kiszabott hatáskörrel, hanem sokkal szélesebb téren érvénye-sítette erejét, a városi és megyei érdekek szolgálatában kifejtett buzgó tevékenységével, a magyar nemzeti kultúra szeretetétől és izzó hazafiuság-tól áthatott közéleti munkásságával elismerést aratva és a felekezet be-csületét is gyarapítva. Pályája egyre emelkedik, neve országos tekintélyt viv ki magának. A magyar rabbikar vezéralakjainak sorában hódít helyet. Nem törtetéssel, nem túlekedve a pálmáért, hanem komoly, céltudatos és áldásoktól kísért munkájával, tudományával, fényes tehetségével. Az Országos Rabbiképző-intézet vezérlő bizottságának egyik legrégibb és legbuzgóbb tagja volt, az 1895 évi országos rabbigyűlés reá ruházta az egyik alelnöki tisztet.

Főiskolánk mindenkor szeretetének és büszkeségének tárgya volt. Meleg érdeklődéssel csüngött munkáján, éber figyelemmel kísérte élete minden mozzanatát, gyönyöre telt a működéséhez füzött hatásokban és büszke volt tekintélyére, mestereinek világhirére. A vallásához és hazájá-hoz való hő szeretet, a felekezeti állapotok és feladatok találó megité-lése, a papi hivatás magas értékelése és mély bölcsesség jutott kifejezésre azokban a szavakban, a melyeket avató ünnepélyeken az intézettől bu-csuzó fiatal rabbikhoz intézett, bevésődtek azok lelkébe, a kiknek szóltak és elenyészhetetlen emlékül vitték magukkal mindazok, a kik gyönyörköd-tek a bennök megnyilatkozott előkelő szellem ragyogásában és a kiket magával ragadott a tartalmas, eszméket dúsan termő, a Szentírás igéit és a bölcsék szavát rendkívüli elnősséggel értelmező, lángoló lelkéseds-től áthatott, mindig fennen szárnyaló szónok nemes hevé. De bármely alkalommal szólalt is meg, azonnal lebilincselte a figyelmet és a hallga-tóság nyomban tudatában volt annak, hogy oly férfit beszél hozzá, a ki szónoki hivatásában magas feladatot lát, a mely meg nem fogyatkozó gon-dosságának tárgya, a melynek gyakorisága végzésének tökélyét emeli és sikerét biztosítja, de mit sem von le abból a komolyságból, a melyet még a legkiválóbbra is mulhatatlan kötelességül ró. Számos prédikációt és másnemű beszédet tett közzé, mindmegannyi gondos munkára valló al-kotása egy meleg szívü, gazdag lelkü, széles szemkörü, az élet, a tudomány és irodalom jelenségeit élénk figyelemmel kísérő és helyesen értékelő,

folyton gyarapodó szellemnek. Tömörség, pregnancia, választékos nyelvezet, gondolatokban, költői képekben és hasonlatokban való gazdagság diszei szónoki műveinek, a melyek mindig magukon hordják a filozófiai gondolkodás és költői tehetség nyomait.

Papi működésében és vallásos felfogásában mindenkor igazi, teljesértékű szabadelvűség vezérelte. Liberalizmusát soha sem tagadta meg, szívéhez nőtt és tudományos megismeréstől lerakott szilárd alapokon épült fel. De épp ezért nem engedte, hogy túlhajtásokkal megkárosítsák. Nála összhangzásban volt a hagyomány tiszteletével és a konzervatív felfogásnak azzal a mellőzhetetlen mértékével, a mely nélkül a vallás érdekeinek okvetetlenül csorbát kell szenvedniök. Asszimilációt csak a társadalmi és nemzeti életben keresett, a vallásra veszélyesnek tekintette az idegen befolyásokat és azok távoltartását követelte. Ezért erélyesen tiltakozott a vegyes párok megáldása ellen és annak idején békére hajló és harmonikus lelkületével nem igen egyező heves támadást intézett egy népszerű és széles körben tisztelt kartársa ellen, a ki helyeselte és sikra szállt érte.

Vallásunk tudományának és irodalmának mindvégig hivatott művelője, a felekezeti közéletnek lelkes, avatott munkása volt. A Magyar Zsidó Szemlét, az Imit Évkönyvét és ezeket a lapokat számos, a tudomány és az irodalom különböző köreibe tartozó nagybecsű dolgozata díszíti. Ibn Gabirol és Jedája Hapenini tankölteményeinek ő hódított helyet irodalmunkban, tolla mindig rendelkezésére állott a felekezet ügyének, a melyet élete fogytáig odaadással és lelkesedéssel szolgált, a mely mindig hódolattal fogja övezni emlékét.

A magyar rabbikar érdekei lelkéhez kapcsolódtak. Éber figyelemmel és meleg rokonérzéssel kísérte törekvéseinket. A Dunántuli Rabbiegyesület utolsó közgyűlésén mondott ünnepi beszéde fényes tanujele annak a tisztánlátásnak, a melylyel a rabbikar helyzetét, feladatait és céljait megítélte és országos egyesületünk most is azoknak az eszméknek a megvalósításán iparkodik, a melyeknek ő akkor ékes és megkapó szavakban adott kifejezést. Utolsó dolgozata ezekben a lapokban jelent meg. Már életéért aggódtunk és sietve tollat ragadott, hogy arról szóljon, a mi most minden magyar embernek legszentebb gondja.

Munkában és eredményekben gazdag, a legmagasabb céloktól és törekvésektől irányított pálya zárult be, midőn befejezte utját e földön. Áldás kísérte munkája mezején, boldogság sarjadzott számára szeretteinek körében. Neve diszét gyarapította a magyar zsidóságnak és a Gondviselő kegye azzal jutalmazta, hogy büszkeséggel tekinthetett arra, a kinek nemcsak édes atyja, hanem mintaképe, mestere is volt.

Áldás kutfeje lesz emlékezete is, a melyet könnyes kegyelettel koszoruzunk meg.

A tábori lelkészetről.

Dr. *Kálmán* Ödön kollégám a »Magyar Izrael« utolsó füzetében közölt nagyon érdekes cikkében (31. l.) többek között nevemet is említi és idézi egyik hozzá intézett levelemből a következő szavakat: »Dolgom egyáltalán nincs. Olykor-olykor bemegyek az Etappenkommando irodájába, a hol átnézem a beérkező anyakönyveket.« Szavaim ezen idézése, azután meg e lapok mélyen tisztelt szerkesztőjének felszólítása arra készítetnek, hogy én is röviden hozzászóljak a *Kálmán* kolléga által megindított eszmecseréhez a tábori lelkészkedést, de legelső sorban a tábori rabbi működését illetőleg.

Fenti szavainat, ha jól emlékszem, néhány nappal a sajnálatos szerbiai visszavonulás után írtam Szlavonia egy száraparti városából. *) Abban az időben csakugyan nem volt dolgom. A visszavonulás oly zürzavart hozott, a kórházaknak olyan mértékű túltömését okozta, hogy a tábori lelkészeknek valósággal lehetetlen volt a kórházakban – a nélkül, hogy az orvosok munkáját ne zavarták volna – valami működést kifejtteniök. Ámde én *nem* óhajtottam fenti kijelentésemet *általánosságban*, csaknem teljes 6 hónapi tábori működésem egész idejére vonatkoztatva érteni. Az igazságnak semmiképp sem felelne meg a kijelentés: »dolgom egyáltalán nincs,« sőt merem állítani, hogy nem egyszer és huzamosabb időn át igazán megterhelő munkát is kellett végeznem és végeztem is. A hadtápparancsnoksághoz (Etappenkommando) beosztott lelkészeknek t. i. legfőbb kötelességük az illető városban, hol a parancsnokság tartózkodik, elhelyezett kórházakat szorgalmasan látogatni, a betegeknek minden módon szolgálatára lenni. Természetesen a háboru kezdetén, mintegy 3 hétig, ilyen munka alig akadt, mivel a hadikórházak csak épen akkor voltak keletkezőben. De alig történtek az első határszéli ütközetek, máris nagy számban hozták a sebesült hősöket a kórházakba. Akkortájt Szarajevóban voltam, hol a különböző és egymástól jó távolságra fekvő kórházak zsidó betegeit lehetőleg naponta felkerestem. A bécsi hitközségtől adományozott kis »Kriegsgebetbuch« számos példányát osztottam ki a beteg és sebesült katonák között. Nem egyszer *anyagi* támogatásra is rászorult egyik másik kórházban fekvő katona, – és bizony kötelessége is a tábori rabbinak, kinek nagyon tekintélyes fizetés jut ki, hogy anyagiakban is, *nem csupán lelkiekben* legyen támogatója a háboruban megsebesülteknek és betegé lett katonáinknak. – Mondhatom, hogy valósággal boldogságot olvashattam le nem egyszer betegeim arcáról, ha hosszabb beszélgetés, vigasztalás után tőlük távoztam. Ha tehát tábori rabbi hadtápparancsnoksághoz van beosztva, bő tér nyílik ott számára a kórházakban való tevékenységre. Csak egy hiba van itt, hogy t. i. csupán egy városhoz van kötve, míg a távolabbra eső csapatokhoz vagy kórházakhoz nem juthat el. Pedig arról is adhatok számot, hogy távoli városkában elhelyezett csapatok zsidó

*) Dr. *Kálmán* kérdezősködő levele dec. 1-ről van keltezve,

legénysége imakönyvet kért tőlem, minthogy a szétküldött imakönyvek nem jutottak el azokhoz a csapatokhoz. Itt tehát úgy kellene a bajon segíteni, hogy a parancsnokság a lelkészeknek rendelkezésére bocsájtana egy kocsit vagy autót, melyek feles számmal állnak ott, hogy legalább egyszer hetenkint egy-egy távolabbi városba vagy faluba is eljuthassanak. Csak ha egészen kivételes viszonyok fordulnak elő, mint soraim elején említettem, lehetetlen a tábori rabbi ilyen irányú működése. A mi pedig a kórházi látogatásokat illeti, mondhatom, elég alkalom kínálkozik ott a *צדקה וגמילות חסדים* gyakorlására. Hogy mily jóleső tudat a beteg és sebesült hozzátartozóinak, hogy hitrokon és még hozzá rabbi törődik szeretett gyermekükkel vagy hitvestársukkal, annak tanuságául sok-sok kérő és köszönő levelet őrzök. Egyik másik betegem felkeres felgyógyulása után is soraival. Persze a tábori lelkésznek nem szabad visszariadnia semmiféle betegségben fekvő hittestvére meglátogatásától sem és fel kell keresnie a tifusz vagy más fertőző kórházak rettentően sinylődő betegeit is, kiknek a gondozás kétszeresen jól esik.

A mi az istentiszteletek ügyét illeti, hát itt bizony nem a legjobban állottunk. Az Etappenkommando székhelyén csak aránylag kevés számú zsidó legénység van, az is jórészt tisztiszolga meg irnok. Szukkot ünnepünk alkalmával kiadattam a parancsot, hogy megjelenjenek az illető város zsinagógájában (Róshasonakor és Jómkippurkor t. i. itthon voltam községemben), de csak kevesen jöhettek el: a szolgálati érdekek – úgy mondták a feljebbvalók – nem engedhetik meg, hogy a legénység eljőjön. Megjegyzem, nemcsak nálam esett ez meg, hanem több alkalommal a protestáns tábori lelkészszel is, ki egyszer egyetlen egy embert sem talált a kiszemelt helyen. Erre nézve tehát úgy kellene a katonai hatóságoknak intézkedniök, hogy ők maguk jelölnének ki bizonyos napokat az istentiszteletek megtartására és akkor minden katonának szabadságot kell adni. Így történt ez pl. január közepén, mikor vagy 60 zsidó ujoncnak tartottam két ízben a kaszárnya egy helyiségében vallási előadást és röviddel azután az eskütétel előtt istentiszteletre is eljöttek; ez alkalommal rövid beszédet is mondtam az illető város imaházában.

Kálmán kolléga abbeli óhaját, hogy a tábori papokat bizonyos mértékű betegápolói oktatásban részesítsék, helyesnek találom; de azt hiszem, felesleges ezért őket nagygyakorlatokra vinni, hanem elegendő lenne, ha részt vesznek az erre a célra szervezendő betegápolói tanfolyamon.

Érsekujvár

Dr. Klein Sámuel

A község előjogai a rabbival szemben.

A palesztinai talmud szövegének rendezője, kinek a babiloni gemarában is igen jelentékeny szerep jutott osztályrészül, az utóbbiban többek között a következő kriteriumokat állapítja meg: 1.) talmid-chacham az, a kit a közönség birálata méltónak tart, hogy ügye intézője legyen,

2.) talmid-chacham az, a ki a maga dolgát, a maga érdekeit abbahagyja, elhanyagolja és a mennyei ügyekkel foglalkozik.¹⁾ Eszerint a talmid-chacham legszebb ékessége az önzetlenség és a közügyeket feltétlenül szolgálni kívánó készség. Magánügye háttérbe szoruljon és csak annyiban birjon jogosultsággal, a mennyiben össze nem ütközik a közönség érdekével. Noblesse oblige.

Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a közönségnek feltétlenül vannak előjogai a talmid-chachammal szemben, a melyek szóhoz sem engedik jutni sem erkölcsi, sem anyagi javai érvényesítését. Igen magas ethikai gondolkodást kell feltételeznünk azon férfuról, a ki ezen szabályt betartani hajlandó és képes reá. Nincs az a »hus és vér«, a ki a saját javát nem óhajtja. Mindenben alárendelni magunkat a közönség érdekeinek, emberfeszítő vállalkozás. Kegyetlen követelés az összesség részéről a »föld porából alkotott teremtéssel« szemben. Ha a rabbi – ő a mi korunk talmid-chachamja – a megtestesült önzetlenség legyen, viszont nem lehet a cibur, a hivek közössége sem a vadság és a könyörtelenség megátalkodottsága. Érezték ezt már elődeink is és a két érdekkörből származó ellentétek, összeütközések érdekességét kiegyenliteni, vagy legalább enyhíteni törekedtek. Ezt a gondolatot a talmud bölcsei már Mózes ötödik könyvében (l. 16 és 18) feltalálni vélték, a midőn ugyanazon fejezet két versének ugyanazon szövegezését egybeolvasták és ekként óhajtották értelmezni. »Ugyanabban az időben, a midőn én ráparancsoltam bírítókra, ugyanabban az időben ráparancsoltam én reátok is.« – ²⁾ A rabbi érezzen szolgálati kötelezettséget a közönség irányában.³⁾ Azonban a cibur is rettegjen tőle. Viszont a pap türelmet mutasson a hivek gyengeségeivel szemben úgy »miként a dajka viselkedik a csecsemővel.« (Numeri XI. 12.).⁴⁾

A rabbi respektust tudjon közönsége iránt. Tekintve azt, hogy képzettsége nagyon is kimagaslik a hivek nagy tömegéből, könnyen elkapathatná magát és gőgös viselkedést tanusithatna velük szemben. Legyen tehát nagyon óvatos intézkedéseiben, fellépésében, hogy még az elbizakodottság vádjának az árnyéka sem férközhessék magasztos hivatást képviselő egyéniségéhez, mert a büszkélkedő tudósra az az átok leselkedik, hogy tudományát a Gondviselés összezavarja, elméje elhomályosul.⁵⁾ Elkapatottsága, mások becsmérelése még utódain is megboszulhatja magát.⁶⁾ Egyáltalában ne tartsuk magunkat nagyra tudományunk folytán. Rabbi Jóchanan ben Zakkaj mondása ekként szól : Ha sokat tanultál, ne légy nagyra vele, mert e célból lettél alkotva.⁷⁾

A közönségnek előjogai vannak még a tekintetben is, hogy senki sem kezdje meg előbb imáját mint ő,⁸⁾ ne előzze meg ájtatoskodásában, mert még a legkiválóbb egyéniség sem ér fel a hivek gyülekezetével, ha csak nem olyan tekintély mint Mózes, a ki lelkét adta volna oda Izrael érdekében,⁹⁾ de a kire vonatkozólag azt olvassuk az Irásban, hogy hozzá hasonló próféta nem támadt Izraelben (Deuter. XXXIV. 10.)

A hivek összességét nagyra kell értékelnünk,¹⁰⁾ nagy erkölcsi érdemei vannak a gyülekezetnek. Az isteni kegy megnyilvánulási időpontja abban az órában van, a midőn a cibur imádkozik.¹¹⁾ A szent tanban buvárkodó tudós érdemeit nemcsak a kegyesség gyakorlatával gyarapítja, hanem az által is, hogy imájának hangja összevegyül a közösség fohász-kodásával. Ezzel eléri, hogy mintegy így szól róla az Isten: »olybá tekintem, mintha megszabadított volna engem és fiaimat a pogány nemzetek köréből.«¹²⁾

A rabbi nagyon óvatos legyen a tekintetben is, hogy közönségének terhére ne válják semmiféle intézkedésében sem. Bölcsseink ebben mintaképek lehetnek nekünk. Voltak, a kik egy imarészt akartak állandó elrecitálásra megállapítani a semában, azonban azon nézet diadalmaszkodott, a mely ezt mellőzte, hogy terhére ne essék a közönségnek.¹³⁾ Nem szabad olyan tilalmat elrendelni, a melyet a hivek nagyobb része el sem viselhet. A rabbi tehát rendelkezéseiben körültekintő legyen és mielőtt intézkedéseit megtenné, jól fontolja meg minden oldalról annak minden emberileg előrelátható következményeit, nehogy önmagát megcáfolnia legyen kénytelen, mert nem csak saját egyéniségének, hanem hitközségének érdekében is tartozik tekintélyét megóvni. Hiszen helytelen rendelkezést még állása nimbusza megvédésének címe alatt sem erőszakolhat senkire sem.¹⁴⁾

Hogy a közönség iránti figyelem és előzékenység milyen nagy és egyéni hajlamait feláldozó legyen a rabbi részéről, arra vonatkozólag tanúság a talmud (Berachoth 31 a.) feljegyzése: Rabbi Akiba, ha egyedül, magányosan végezte el imáit, akkor oly sokszorosak voltak meghajlásai és leborulásai a szertartások közben és olyan élénkséggel nyilvánultak meg, hogy ájtatoskodása elején a terem egyik sarkában tartózkodván, végeztével a másikban találta magát. De a midőn a közösséggel együtt imádkozott, akkor a végletekig megrövidítette imájának időtartamát, nehogy terhére legyen hiveinek.¹⁵⁾

A közönség iránti tiszteletből állapították meg, hogy az áldást mondó pap (kóhén) háttal forduljon a szent ladához.¹⁶⁾ Ebből az a tanulság szármunkra, hogy mi is szerető és rettegő nagyrabecsüléssel viseltessünk hiveinkkel szemben. A terminus technikus אִמַּת הַצִּבּוּר vagy צִבּוּר הַצִּבּוּר¹⁷⁾

A közönség előjogai széleskörűek, nehéz szabályozni azokat. — Finom tapintat és hosszúidejű tapasztalat képes csak megadni az irántuk való érzéket. Érdemes tanulmányozásukra időnket szentelni. Egy rabbi se téveszsze el azoknak mérlegelését egy pillanatra sem szeméi előtt »és a kik a község ügyeivel foglalkoznak, intézzék el azokat az Ég nevében, önzetlenül« (Aboth II. 3.) Az összesség privilegiummal bir az egyessel szemben; a tisztátalanság törvényei feloldóttak, megszűntek teljesen bizonyos szempontból a ciburnál, azoktól eltekinteni nem volt mód az egyének ügyei¹⁸⁾ elvégzésénél. Csak az összesség érdekében lehetett az urim és thumim tanácsait kikérni még a legkimagaslóbb egyéniségnek is (a királyt kivéven).¹⁹⁾

Különösen abban van előjoga a közönségnek, hogy szenvedéseiből és örömeiből a rabbi kivegye részét. Semmiféle ügye ne legyen közömbös lelkipásztora szemében. Egybe kell fornia vele jóban és rosszban. Példa reá Mózes. Midőn népe Amalék ellen harcolt, nem akart kerevetre ülni, ekként szólván, ha Izrael bajban van, én is ki akarom venni részemet szenvedéseiből.²⁰⁾

A ki együtt szenved a közönséggel, az abban a boldogságban részesül, hogy az összesség megvigasztalásain szívmegelegettségben legeltetheti szemeit. Ha Izrael szenvedések között tölti el életét és valaki távöltartja magát, elkülöníti személyét tőle, két angyal kíséri őt jártában-keltében és reá teszik kezeiket a fejére, azt mondván, az illető, a ki eltávolodott a közösségtől, ne részesülhessen a közösség vigaszaiban.²¹⁾

Egy barátját idéz a talmud, a mely ekként hangzik: Ha bajban van a közösség, ne mondja senkisé, én haza megyek, eszem-iszom és nyugodt lesz a lelkem;²²⁾ ha valaki így cselekednék, arra vonatkozólag ekként szól az Irás: és ime vigság és öröm, ölnek marhát és vágnak juhok, esznek húst és isznak bort: együnk és igyunk, mert holnap meghalunk. És megnyilatkozott füleim előtt az Örökkévaló, a seregek Ura: nem bocsáttatik meg nektek ez a bűn, a míg meg nem haltok.« (Jesája XXII. 13–14).

Ha hiveink szívét valami bánat nyomja, akkor legelső sorban a rabbi mutassa ki velük szemben részvétét, mert az az előjoga feltétlenül meg van a hivek bármelyikének, hogy lelki atyja ügyének gondos figyelője és bánatában enyhet nyújtó barátja legyen, a ki nemtörődömséggel ne viseltessék senkivel szemben sem. »Minden dolga a városnak vállára nehezedjék.«²³⁾ Hiszen nem mindenki járatos az ügyek hozzáértő vezetésében.²⁴⁾

Tulszerény fellépésünk nem menthet fel bennünket azon kötelesség alól, hogy részt kérjünk a közösség dolgának irányításából. A hol megfelelő személyek nem találhatók valamely nemes cselekvés elintézésében, mindenkinek kötelessége férfias rátermettséggel az összesség javait a bajok kátyujából kiemelni.²⁵⁾ E tekintetben pedig a rabbi járjon mindenkor legelő a jó, utmutató példával.

És ha ebbeli önzetlen cselekedeteit látják a hivek, csak áldás fakadhat működéséből, a melynek nemcsak erkölcsi, hanem sűrűen még anyagi előnyeit is észlelheti a pap. Mert a közösségben lappangó jóérzés felszínre kell, hogy kerekedjék kinálkozó alkalommal és látván, hogy mennyire aláveti magát a rabbi a hivek előjogainak, keresni fogják ők is és kellően méltányolni lelkivezérük előjogait, a melyekről legközelebb szólunk majd.

1) ואמר ה' ויהי חכם תלמיד חכם שממנין אותו פנים על הצניבור (ואמר ה' ויהי חכם תלמיד חכם וגו' זה שמנה הפני ועוסק בחפצי שמים ושבת קוד ע"ב)
 2) ואצוה את שפטיכם בעת ההיא ואצוה אתכם בעת ההיא (דברים א' טז ו"ה)
 3) הרי אתם משועבדים לצבור
 4) אמר ה' אלעזר אמר ה' שמלאו אזהרה לצבור שתהא אמת דין עליהן ואזהרה

- לדין שיסבול את העיבור עד כמה אז הן ואיתומא רבי שבתאי [במדבר יא יב]
 באשר ישא האומן את הונק [מנהגין ה' ע"א]
- 5) כל המתיר את העם הוא הנמתי מסתלקת ממנו [פסחים סז ע"ב]
 - 6) ומפני מה אין מעונין תלמידי חכמים לעאת תלמידי חכמים מביניהן... מפני שדון מתגברין [מתנהגין על העיבור זה אשי אומר משום דקרי לאנשי חמרי אנדרים פ"א ע"א]
 - 7) אם למדת תורה הריבה אל תחוק שונה לעעמן כי לכן נוצרת [אבות ב' ט"ז]
 - 8) אסור לו לאדם שיקדים תפילתו לתפילת העיבור [ברכות כ"ה ע"ב]
 - 9) משה שקול נגד כל ישראל נתן נפשו על ישראל [תנהומא בשלה י"ן]
 - 10) עיבור נפישא זכותה
 - 11) אימתי עת דעין בשעה שהעיבור מתפללין [ברכות ה' ע"ב]
 - 12) אמר הקדוש ברוך הוא העוסק בתורה ומפילת הסדום ומתפלל עם העיבור מעלה אני עליו כאילו עבדני לו ולבני מין אימות העולם [ברכות ה' ע"א]
 - 13) אין עוזרין גבה על העיבור אלא אם כן הוב העיבור יכולין לעמוד בה [בבא קמא ע"ט ע"ב]
 - 14) לזילותא דבי דנא לא היישנין [בבא בתרא ל"ב ע"א]
 - 15) כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם העיבור היה מקצר ועולה מפני שרצה עיבור [ברכות לא ע"א]
 - 16) לעולם תהא אימת עיבור עליון שדרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה [סוטה מ' ע"א]
 - 17) סוטה ט' ע"א és מגילה כ"ג ע"א Lásd:
 - 18) שומאה דתורה היא בעיבור שומאה דתורה בעיבור [פסחים ע"ז ע"א]
 - 19) נשאלין באורים ותומים ואין נשאלין אלא למלך ולבית דין ולמי שהעיבור צריך בו [ז"מא ע"א ע"ב] olvasandó בית דין helyett אי בית דין
 - 20) כך אמר משה האל ישאל אל שדיין בעער אף אני אהיה עמהם בעער ומל המעער עשמו עם העיבור וזהו יראה בנחמת העיבור ותענית י"א ע"א
 - 21) בזמן שישאל שדיין בעער ופיש איה מדם באין ישני מלאכי השרת שמלווין לו לאדם ומנהגין לו ידיון על האשי אומרים פלוני זיה שפירש מן העיבור אל יראה בנחמת עיבור [שם]
 - 22) בזמן שהעיבור שדרי בעער אל יאמר אדם אלק לביתי ואוכל ואשתה וישלום עליו נפשי וגו' [שם]
 - 23) עורבא מרבני דאנא במתא כל מילי דמתא עליה רמיא [מועד קטן ו' ע"א]
 - 24) אין הכל בקראן בזה [שם]
 - 25) במקום שאין אנשים השתדל להיות איש [אבות ב' ה']

Tata

Dr. Goldberger Izidor.

Hitközségi alapszabályok intézkedései a főrabbiágról kétszáz év előtt.

Kezembé akadt az *amsterdami* askenáz hitközség alapszabályainak egy most ritka példánya s nem tartottam érdektelennek néhány adatot belőle kijegyezni, mely bennünket rabbikat érdekel.

A könyvecske héber betűs nyomtatvány német nyelven, mely azonban hemzseg a latin hivatalos kifejezésekből képzett szavaktól és a héber terminus technikusoktól. Az amsterdami szenátus 1735. június 9-én hagyta jóvá az alapszabályokat és elrendeli, hogy pénteken 1735. június 10-én olvasandók fel a templomban este 7 órakor egy városi követ közbenjöttével a »*hochdeutsche jüdische Nation*« előtt. Rendkívül sok kortörténeti s művelődéstörténeti anyagot tartalmaz, zsidó szokásokra s hitközségi intézményekre vonatkozó igen gazdag adatokat közöl, melyeket

más összefüggésben szándékozom ismertetni. Itt az alapszabályok ama szakaszait tárgyalom, melyek a rabbikra, különösen a főrabbira s állására, jogaira, kötelességeire vonatkoznak.

Ezek a paragrafusok mutatják, hogy a hitközség, illetve a hivatalos rabbiság még küzdelmet folytat a nemhivatalos rabbisággal, illetve azokkal a rabbikkal, a kik tudásuk révén a címnek ugyan birtokában vannak, de nem hitközségi megbízásból rabbik. Tehát szinte külső felelősség nélkül végezhetnének s úgy látszik, végeztek is – mert különben nem kellett volna a tiltó intézkedés a hitközség alapszabályaiban – funkciót, elsősorban esketést s adtak rituáliák megbízhatóságára vonatkozó *hechsert*. Ezekkel szemben a hitközség meg akarja szilárdítani a hivatalos rabbiság tekintélyét: egyedül reá ruházza a házassági ügyekben, törvénykezésben való eljárást, csak az ő befolyását ismeri el az iskola fölött, továbbá a rituális felügyelet tekintetében és a könyvek cenzuráját illetőleg.

Egyrészt tehát a rabbiság tekintélyének öregbitésére törekszik a hitközség, másrészt azonban sok ügyben az előjáróságnak biztosít beleszólást vagy legalább is az előjárósággal való egyöntetű eljárást írja elő az alapszabály. Bizonyos dolgokban csak együtt intézkedhet főrabbi és előjáróság.

Már a főrabbi választása maga is méltó az állás fontosságához és diszéhez. »Összegyűlnek együtt a nép fejei, azaz mind a volt s jelenlegi előjárók és gabbaim a község házában s a jelenlevők többsége alapján jelölnek, a választási ivre legkevesebb három, legfeljebb öt hirneves talmudtudós nevét írják, a ki méltó arra, hogy a községben rabbi legyen. Aztán elhívják mindazokat a tagokat, a kik egy bizonyos hitközségi adónál többet fizetnek, továbbá minden talmudtudóst, a ki *móvénu* és hitközségi tagsággal bír, ha nem is fizet ily magas adót. Minden ilyen megjelent hitközségi tag most a választási iven előforduló egy nevet ír cédulára és urnába dobja. A szavazás végével az urnát a régi s új előjárók és gabbaim jelenlétében s a rabbiülnökök bevonásával felbontják. A kinek legtöbb szavazata van, »az a szent« s »mázeltóvre van megválasztva főrabbinak.« Mind a volt s jelenlegi előjárók és gabbaim most megállapítják a záros határidőt, melyen belül a megválasztott elfoglalni tartozik hivatalát. Ha nem fogadja el, vagy a meghatározott időre nem foglalja el az állást, az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt van megválasztva s i. t. Ez okból a választáskor a község jegyzőkönyvébe mind a jelöltek szavazatszámát beirandó. A javadalmazást a volt s jelenlegi előjárók s gabbaim állapítják meg. Félévnél tovább nem szabad a hitközségnek főrabbi nélkül maradnia.« (44. §.)

Tehát versenyfutás nélkül, egyedül tudománya s működése alapján jelölték a főrabbit, az állás pedig hosszabb ideig betöltetlen nem maradhatott s a tudósoknak is volt beleszólásuk a rabbiválasztásba, nemcsak az ám-hááreceknek. Érdekes különben, hogy a hitközség életére fontos minden ügyben nemcsak a jelenleg, hanem a régebben előjárói vagy gabbai tisztet viselt hitközségi tagok közös gyűlése határoz.

A főrabbi – de a nagy templom kántora is – míg hivatalban van, községi joggal bír. Ep úgy ezen idő alatt született gyermekeik, még azután is, hogy szüleik a tisztséget letették; utóbbi esetben csak ha megfizetik értük a községi terheket. Előbb vagy utóbb született gyermekeik azonban nem. (37. §.)

A főrabbi jogai és kötelességei: Senki sem eskethet a főrabbi engedélye és a havi előjáró tudta nélkül. A ki a nélkül végez esketést, akár hitközségi tag, akár idegen vagy megtelepedett, annak nevét minden templomban kihirdetik s a rászabott büntetést rajta végrehajtják. Ha bekebelezett tag, elveszti községi jogát, ha idegen, soha meg nem szerezheti azt és a hitközség részéről soha anyagi támogatást nem nyerhet. Még pedig nemcsak az illetéktelenül eskető, hanem a lakodalmas pár is megbüntetendő. Ország törvényeivel ellenkezésben álló házasságot nem szabad szentesíteni, ugyszintén míg a hatóságnál nincs bejelentve az ügy. (53. §.) Ez a szakasz bizonyára sok súlyosan érzett abuzusnak volt hivatva véget vetni, a minőt nem egy régi hitközségben találunk a nem hivatásos rabbik szereplése folytán.

A főrabbi funkciós díja esketéseknél pontosan meg van állapítva. Ezer forintos hozományon alul ennek egy százaléka; abból, a mi ennél a hozománynál több, az összeg egy negyed százaléka. De a község különféle címeken már akkor is sokkal nagyobb díjakat szedett.

Csak a főrabbi adományozhatja a *chóvér* és *mórénú* címeket, ő is csak az előjáróság többségének engedelmével. Ilyen címmel a kántoroknak nem szabad mást a tóraolvasásnál felhívniok, mint azt, a ki címét a főrabbitól kapta, ellenkező esethen a kántor két tallér büntetést fizet. A községi irnok sem írhatja az okmányba az ilyen címet máskülönben. Csak a ki ezen címek egyikét megtelepülése előtt 10 évvel már viselte, nem zavartatik birtokában. (46. §.)

A főrabbi felügyel az előjáróság által létesített tanház felett. A tanulás rendjét és módját ő határozza meg. (45. §.) Épenigy felügyel minden tanítóra s tanítványaira, továbbá a tóratanulók egyleteire, hogy nem végzik-e »Isten munkáját henyén.« A főrabbi, vagy megbízásából egy rabbiülnök hallgatja ki a tanítványokat, hogy jártasak-e s jól értik a tanultakat. Semmilyen talmudtanító addig nem vállalhat tanítványt, míg a főrabbi nem »kopogtatott annak kancsóján«, vajjon képes-e erre? A tanító különben – ha három évig felesége nélkül tartózkodott itt – hazatérni köteles; ellenkező esetben senki sem segítheti, nem láthatja el s annál kevésbé bizhatja gyermekeit reá, 50 frt büntetés terhe alatt. (32. §.)

A főrabbi esketi meg az ujonnan megválasztott előjárósági tagokat a nyitott frigyszekrény előtt (10. §.), különben is már az előjárósági tagok választásakor a szavazás lezárta után az urnát az ő jelenlétében nyitják fel. (7. §.) Az előjáróságnak ilyen hivatalos eskü útján való ünnepélyes beiktatása igazán követésre méltó példa volna napjainkban is, bizonyos méltóságot és ünnepi, vallásos színt nyujtana a községi vezetőség működése megkezdésének.

Az élelmi cikkek kóser voltának igazolása egyedül a főrabbit illeti meg. Idegenből behozott borra és sajtra az eladók szerezzenek hechsert a főrabbitól, különben senkinek sem szabad belőle vásárolnia. Az igazolásért járó díj a rabbilevélben pontosan meg van szabva, mondja a hitközségi alapszabály. (81. §.) Sajna ilyen rabbilevél szövege nincs mellékelve, de mindennek, még a legtávolabb eső dolognak is, pontosan meg volt állapítva Amsterdamban az illetéke, ára, büntetése. Még a lakodalmas mulattatók és zenészek is csak a megszabott díjazást követelhetik (78. §.) és az imádságról lekéső kántor pénzbüntetése is több fokozatban esetről esetre előre gondosan meg van állapítva. (48. §.)

A főrabbi ügyel fel arra is, hogy tefillin és mezuzza szabályszerűen, hozzáértő szófér által készüljenek. (83. §.)

A főrabbi a kinyomatandó könyvek felett előzetes cenzurát gyakorol. Új könyvet vagy munkát egyáltalában csak a főrabbi jóváhagyásával lehet nyomtatni, a ki átnézni köteles és jól, nagy figyelemmel megvizsgálni: vajjon méltó s alkalmas-e a kinyomtatásra? A főrabbi pedig nem adhat engedélyt az előjáróság tudta s akarata nélkül. Régi könyvekre nézve azonban engedélyiratok feleslegesek, illetőleg más nyomdász vagy kiadó számára szóló tiltások érvénytelenek, ha az illető tilalmi idő lejárt. Senki semmiféle rabbitól a világon nem vehet engedélyiratot arra nézve, hogy csak ő nyomathat imakönyveket, machzorokat, szelichákat stb., a mi által elvenné a lehetőséget amsterdami hitközségi tagoktól, hogy ezen közhasználati könyveket nyomathassák. Mindenki, a kit szive erre ösztönöz, nyomathatja. De ha valaki az említett könyvekhez új, eddig nem létezett magyarázatot nyomtat, arra vehet engedély – más nyomdának tehát tiltó – iratot a főrabbitól. (50. §.) Azonban se régi, se új könyveket hitközségi tagok házában senki sem osztogathat, csakis a havi előjáró engedélye alapján, melyet az csak az egész előjáróság beleegyezésével adhat. (54. §.)

Abban az intézkedésben, hogy *hász kómó*-t csak az előjáróság tudtával s beleegyezésével adhat a főrabbi, szintén már az előjáróságnak rabbiintézkedéseket ellenőrző joga jut kifejezésre, mint a chóvér és mórénu cím adományozásánál. Ez a korlátozás más téren is mutatkozik. A főrabbi s a bírók tanuskodásra nem szólíthatnak senkit törvényszékük elé hitbeli vagy községi dolgokat illető ügyekben, csakis a havi előjáró beleegyezésével, vagy ha ez maga is érdekelt fél, akkor a sorban következő előjáró megkérdezésével. Ugy szintén a rabbiülnökök kijelölése és kirendelése az egyes funkciókhoz, pl. *chállicá*-hoz, *get*-hez stb. csak az előjáróságnak a főrabbival együtt kiadott parancsa értelmében történjék. (53. §.) Ez az intézkedés mindenesetre megakadályozta a rabbikollégium egyes tagjai közt való surlódások keletkezését és biztosította a békességet.

A főrabbi továbbá senkit sem idézhet törvényre magához, sem meg nem inthet pénzügyi pörből kifolyólag sem, azonkívül semmit senkiről ki nem hirdettethet, csakis az előjáróság beleegyezésével. (85. §.) Ez az intézkedés kétségtelenül a rabbiszék jogainak bizonyos korlátozását jelenti.

Másrészt azonban az előjáróság védi is a főrabbi tekintélyét, állásának és személyének méltóságát. Ha valaki a főrabbi ellen meri »száját mérték-telenül kitátani«, vagy akáriniben a tóra törvénye ellen támadna, az előjáróság kötelessége ezt megróni és a főrabbin esett sérelmet, annál inkább természetesen a tórán esett sérelmet megtorolni: méltóan megbüntetendő a bűn nagysága szerint s a mennyire az előjáróság hatalma ér. (85. §.)

Még a vendégrabbiról is tartalmaz intézkedést az alapszabály, sőt egyenesen megtiszteltetésben részesíti őket. Idegen rabbit, a ki a községbe érkezett, a havi előjáró köteles legalább 14 napig asztalánál ellátni vagy ezen időre tekintélyes embernél a maga költségén ellátásáról gondoskodni. Ha egyszerre több rabbi érkezik, a sorban következő többi előjáró látja el őket. (51. §.)

Tehát még az idegen tudósokban is megtiszteli az alapszabály a »tórát« s tudományt.

Bizonyára komoly és fontos okok szóltak Amsterdamban a mellett, hogy az előjáróság némileg csorbitotta a rabbiság szabad elhatározását és intézkedési jogát s hogy magának is tartott fenn vétőjogot és beleszólást bizonyos ügyekben. Az alapszabályokból kitetszik, hogy ezek az intézkedések is a békét vannak hivatva szolgálni. Ki tudja milyen fájdalmas események és bántó belső zavarok s küzdelmek után jegecesedett ki ez a meggyőződés a hitközség vezetőségében, sőt bizonyára az egész ottani zsidóság felfogásában. Viszont oly szilárd szabályokban körvonalazza ez az alapszabály a hitközség főrabbijának hatáskörét, feladatait, vezetői s tanítói működését, oly magas fokra emeli a szellemi vezető állását és hivatását, hogy egész hatalom számba megy a főrabbi és irányításából, tekintélyéből áldásnak kellett fakadnia a hitközség számára: a vallásos érzés, a zsidó tudás megmaradásában, növekedésében, a vallásos élet megerősítésében ez bizonyára mutatkozott is.

Amsterdam ezen nagy tekintélyes hitközsége pedig mindenestre példaképpül szolgált más kisebb oly holland hitközségeknek is, melyek német települőkből alakultak és az áskénáz ritust követték.

Budapest

Dr. Edelstein Bertalan

A menekültek halachája.

Hosszu éveket töltöttem a különböző jesivákon, szorgalmasan kopogtattam a legnagyobb mesterek tanházainak ajtain, szomjuhozva lestem ajkaikról a bölcsek mélységes gondolatainak, a szellem gyöngyeivel ékesített szavainak magyarázatát. Nem egy átvirrasztott éjszakának főnmaradt kételyeire, megfejthetetlen rejtélyeire derített fényt a mester egyetlen közbevetett szava, helyes irányba terelő utmutatása; nem egy elkeseredett szellemi harcnak, hosszú pilpulnak vetett végét az ő meggyőző érvelése, végérvényes döntése, homályt oszlató, ellentéteket elsimító okfejtése. De a homály, mely előlem a következő talmudi hely

értelmét eltakarta, sehogysem akart oszladozni; hiába hordoztam magammal jesiváról jesivára, hasztalan ostromoltam kérdéseimmel a legnagyobb mestereket, megnyugtató, kielégítő magyarázatra sehol sem akadtam, miglen egy merő véletlen, a háborús izgalmak egy szomorú epizódja, reá nem vezetett a dolog nyitjára.

II. Sabur ujjperzsa király idejében, ki a babiloni zsidóság iránt nem valami kegyesen viseltetett, egy öldöklő, fosztogató fegyveres csapat tört be Pumbeditába, Babilonia eme szellemi gócpontjába – így beszéli ezt a Talmud, chulin 46 a. – mire Rábba, az ottani főiskola vezetője és ebbeli méltóságában későbbi utóda, R. József elmenekültek. Utközben találkozott velök R. Zéra, ki magasabb összeköttetései révén biztonságban érezhette magát és föltartóztatta őket. »Ti menekülők – mondá nekik – álljatok meg egy percre, mondok nektek hamarjában egy halachát, egy vallástörvényi tantételt: **בזית שאמרו במקום מרה** az epe helyén kell maradnia az olajbogyó nagyságu májrésznek, mely az egész máj hiánya esetében az életképességet még biztosítja.« Mily sajtóságos, pszichologiailag szinte fölfoghatatlan egy gondolat! Képzeljük el a szegény menekülőket, kik az ellenség kegyetlenkedései elől, egy vad horda gyilkoló dühétől hanyatt homlok rohannak és nem törődve otthonnal, hajlékkal, jószággal, vagyonnal egy szál ruhában rémüldözve neki vágnak a nagy világnak. Nem ismernek semmiféle akadályt és fáradságot, sem csikorgó hideget, sem dermesztő fagyot, sem éhet, sem szomjat, de – a legvallásosabbak – még a szombat szentségét, az ünnep nyugalmaát is hatályon kívül helyezik, csak hogy életüket, a legdrágábbat, a legszentebbet megmenthessék. Ilyen kétségbe ejtő lelkiállapotban lehettek kétségtelenül a pumbeditai menekülők is, különösen pedig Rábba, kire még az a súlyos vád is nehezedett, hogy mint iskolafőnök kivonta hallgatóit a királynak járó fejadó alól (B. M. 86 a.). És eme rettenetes helyzetekben, a biztosnak vélt halál torkából való menekülésük közepette R. Zéra csodálatos lelkinyugalommal elébük áll és cynikusan egy halachát ajánl a zaklatott kedélyű menekülők figyelmébe! Bármily fontos is volt a halacha a Talmud autorainál, még sem képzelhető, hogy az életnél is fontosabb lett volna. Már a Chászám Szófér z. l. is érthetetlennek találta e talmudi helyet és aggadikusan azt a következőkép akarta magyarázni. Olajfának nevezi a próféta lángszava (Jeremiás 11. 16.) a hervadhatatlan, minden viszontagságot túlélő Izraelt, míg pompás gyümölcsében, – **זית** – a tiszta, világosságot terjesztő olajban, az eszményi Izraelt, a másoknak is világító, a gyülekezeteknek nemes példával elüljáró lelki vezért látták a régiek jelképezve. R. Zéra tehát arra figyelmeztette Pumbedita szellemi vezéreit, Rabbát és R. Józsefet, hogy a zájisznak, az irányító szellemnek, a község fejének – az epe: a keserűség, a veszedelem idejében is helyén kell maradnia, hogy akkor is irányítsa sorsukat és örködjék fölöttük. Szemben azzal a nézettel, mely előbbrevalónak tartja: **במקום שהיא היה** az önmagáról gondoskodást, a saját élete megmentését és biztonságba helyezését. De az aggada persze csak aggadának marad; a tulajdonképeni, egyszerű ér-

telmet talán a következő valóban megtörtént eset világítja meg. Egy felvidéki városkában, a hol még egyesek élénk emlékezetében él Paskievits kozákjainak orosz barbarizmusa, nagy izgalmat és fejetlenséget keltett a messze Galicia felől bömbölő ágyudörgéseknek legelső jelentkezése. A rémület és a rettegés oly veszélyes arányokat kezdett ölteni, hogy a megriadt lakosság már csak a vezető körök mozdulatait leste és ha a csomagolásnak vagy egyéb efféle gyanus viselkedésnek a jelét észrevette volna: föltartóztathatatlanul megindult volna az áradat dél felé és a még csak képzelt veszély így okvetlenül pusztító veszedelemmé fajult volna. A hatóság embereinek a legszigorubb rendszabályokhoz kellett nyulniok, hogy a lakosságot türtőztessék és a vad rohanástól visszatartsák. Különösen pedig a község rabbijára kellett vigyázni, ki magasabb intelligenciájánál fogva az orosz inváziónak a zsidókra való kihatásait kellőképen értékelni tudta és ki amugy is félénk természetü lévén, a legcsekélyebb zajra már összeresztent és valósággal kétségbeesett. A rabbinak eltávozása a községből, ki hiveinek igazi lelkivezérel, tanácsadója, követendő példaképe volt, a lehangosabb jeladás lett volna az általános menekülésre. Egyik ködös decemberi napon aztán csakugyan nagy lőtás-futás volt a városka főterén – a főszolgabirótól a roshakóholig, onnan a rabbilakásig. Arról folyt a tanácskozás, hogy a reggel óta erősebben hallatszó ágyudörgést mivel tompítsák, leplezzék a rabbi előtt. De hiábavaló volt minden összesugdosás, minden rebesgetés – meghallották a rabbiék is és már-már az a veszély fenyegette a községet, hogy a rabbi utra kél és nyomában százan meg százan ott hagyják békés otthonukat. Szerencsájükre azonban mentő gondolata támadt a nagy talmudtudós hírében álló dájannak. Elment a rabbihoz és olyan halachát mondott neki, mely ellen a még nagyobb talmudtudós rabbi a legcsattanósabb érveket felsorakoztatta a sasz és poszkimból és olyan egetverő, hangos pilpult csaptak, hogy ez még az orosz ágyuk dübörgését is tulharsogta.

Ha már most meggondoljuk, hogy éppen Rábba volt az, ki a pilpult, a talmudi dialektikát igaz éleselméjűséggel művelte (Horioth 14 a.) és hogy ijedségében még a nádas mozgását is az ellenség zajának vélte (B. M. 86 a.), akkor, azt hiszem, közel járunk az igazsághoz, ha R. Zéra halachájának is hasonló intenciót tulajdonítunk. Különben pedig

עמדו ואשמעה
Vasvár

Dr. Herskovits József

A madarak és fák napja.

Az Izraeliták Országos Irodájának elnöksége alább egész terjedelmében közölt levelében annak a nemes ügynek lelkes felkarolására kér fel benünket, a melytől ifjuságunkra a legüdvösebb hatások várhatók. Jelentőségének teljes tudatában készségesen irányítjuk reá t. kartársaink és gyülekezeteink világi vezérférfiainak szives figyelmét, kérve számára annak támogatását és hathatós előmozdítását. A hozzánk intézett levél következőképpen hangzik :

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Főtisztelendő Elnökség!

Az »Országos Állatvédő Egyesület« (Budapest, IX. Ernő utca 11–13) a vallás és közoktatásügyi miniszter urnak 1912. évi január hó 22-én 53402. szám alatt kelt körrendelete alapján azon megkereséssel fordult hozzánk, miszerint felhívást intézzünk felekezeti iskoláinkhoz aziránt, hogy a) a madarak és fák ünnepélyét tartsák meg; b) az ezzel kapcsolatban álló Országos Ifjúsági Madárvédő Ligát szervezzék és fejlesszék; c) az ünnepélyről és a ligáról szóló iskolai jelentéseket a Néptanítók Lapjának április 15-i számának mellékleteként megjelenő kérdőív felhasználásával június végéig küldjék be a kir. tanfelügyelőséghez (még akkor is, ha nem tartották meg az ünnepélyt; ez esetben jelezzék az ünnepély elmaradásának okát).

A jelentést tevők mind megkapják nevezett egyesület VI. évkönyvét, melyben adataik napvilágot látnak és mely az ünnepléshez mintaelőadásokat is szolgáltat.

A madarak és fák napjának megtartása és annak egész éven át való előkészítése a gyakorlati természet ápolása, az általános állat és növényvédelem nagy érdeke és az ezzel egybekötött nevelő oktatás vallás-erkölcsi kihatása szempontjából kiváló fontossággal bír, mely jelen körülmények között csak nyert jelentőségben, mert ez van hivatva nemzetünk tátongó sebeit behegeszteni, népünk felkorbácsolt lelkét az' emberies, békés élet medrébe visszaterelni és vérevesztett közgazdaságunkat talpraállítani.

Vallásunk szellemének, mely a madarak védelmére oly nemes rendelkezéseket érlelt meg és a mely az isteni alkotások tiszteletének kultuszára neveli a lelkeket, megfelel az az irányzat, mely az Országos Állatvédő Egyesület jelzett köriratában nyilvánul. E nagy történelmi időben pedig az érintett célok előmozdítása a mellett, hogy a kedélyekre nemesítőleg hat, elsőrendű közgazdasági, tehát nemzeti érdeket is szolgál. Reméljük tehát, hogy felekezeti iskoláink tanítóikara e kiváló fontosságú ügyben kellő érzéssel bír és ehhez képest törekedni fog azt tőle telhetőleg előmozdítani.

Készségesen tettünk eleget nevezett egyesület megkeresésének, midőn iskolafenntartó hitközségeinkhez az izraelita községkerületi elnökségek útján a fent közölteknek megfelelő felhívást intéztük.

Tekintettel azonban az ügy nemes és vallás-erkölcsi jellegére, bátorodunk a Főtisztelendő Elnökséghez is azon kérelemmel fordulni, hogy a főtisztelendő rabbikart a madarak és fák ünnepélyének valamint ezzel kapcsolatban az Országos Ifjúsági Madárvédő Liga felkarolására felhívni sziveskedjék.

Kiváló tisztelettel

Budapest, 1915. évi április hó 19-én.

Az izraeliták országos irodája:

Dr. Mezey Ferenc

irodai alelnök.

Mezei Mór

irodai elnök.

Krónika.

Az Országos Rabbiképző-intézet Vezérlő Bizottságának új tagjai. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Dr. Hoffer Ármin veszprémi főrabbit és Székely Ferenc udvari tanácsos, vezérigazgatót a Vezérlő Bizottság tagjaivá nevezte ki.

Dr. Kohn Sámuel főrabbi ünneplése. Ötven éve, hogy a Pesti Izr. Hitközség nagyérdemű főrabbiját, a ki Boroszlóban végezte tanulmányait, tudorrá avatták. A nevezetes évforduló alkalmából a boroszlói egyetem diszoklevelet és üdvözlő iratot küldött a kitűnő tudósnak, méltatva tudományos érdemeit és különös elismeréssel adózva azoknak a kiváló becsű műveknek, a melyekkel a szamaritánusokról szóló irodalmat gazdagította. Dr. Kohnt ez alkalomból számosan keresték fel üdvözetükkel.

Dr. Wellesz Gyula. A toll reszket kezünkben, midőn elhunytát feljegyezzük. Büszkék voltunk reá, nagy remények fűződtek hozzá. Megrendítő tragikum, hogy oly korán kellett megszakadnia pályájának, oly váratlanul félbemaradnia annak a magasértékű munkának, melyet a vallás és a tudomány szolgálatában párját ritkító rátermettséggel és buzgalommal végzett. Az élet delelőjén sötétedett be fölötte, midőn áldott pápi tevékenységének hatásai azoknak az eszményeknek megvalósulásával biztatták, melyek a hivatásra való készülés napjaiban lelkét sarkalták, midőn tudományos működésének sikerei és a haza határain túl is elismert, maradandó eredményei új, az eddigieknél még magasabb célok felé serkentették.

Élete alig haladta túl a négy évtizedet. És ez a rövid idő elegendő volt arra, hogy megörökítse emlékét azokban a gyülekezetekben, melyeknek pápi munkáját szentelte és hogy nevet biztosítson magának a tudományban. Erkölcsi komolyságával, szélesalapú műveltségével, szónoki tehetségével és tudományos képzettségének alaposságával már az iskolában kivívta magának mestereinek és társainak becsülését, Kimchi Dávidról írt pályamunkájával díjat nyert és tudori értekezése is jóval meghaladta az ilyenmű dolgozatok tudományos értékét. Somogycsurgón kezdte pápi működését. Alig két évi tevékenység után távozott, de a csurgóiak nem felejtették el nemes, élesen kidomborodó egyéniségét, pápi buzgalmát, szívének és jellemének kiválóságát. Nagybicscsén már szélesebb tér nyílt munkássága számára. Magas színvonalu német hitszónoklatai a legnagyobb igényeket is kielégítették, magyar beszédei nemcsak híveit büvölték el, hanem az egész vidéken dicsőséget szereztek a magyar szónak. Lelkesedéssel végzi hivatásos feladatait, pápi tevékenységét pedig sokoldalú tudományos munkásság egészíti ki. A Magyar Zsidó Szemlében számos filológiai, történeti és irodalomtörténeti dolgozata lát napvilágot, A Magyar Izraelt szívesen keresi fel tartalmas cikkeivel, a Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, a Revue des Études Juives, a Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft, valamint más folyóiratok és gyűjteményes munkák Izsák b. Mózes Ór Zaruáról, az Ór Zaruáról, Chajjim b. Izsák Ór Zaruáról, Rothenburgi Méir b. Báruchról szóló

kitűnő monografiáit közlik, melyek mindmégannyian ékes tanubizonyságai egy nagy irodalmat felölelő mély ismereteinek, tudományos fegyelmezett-ségének, kitűnő módszerének és alkotó képességének. Nem járt taposott ösvényeken, hanem maga egyengette utjait. Maga kutatta fel az anyagot, eredeti szempontok szerint munkálta meg és a látszólag egymástól távol esőt vonatkozásba hozta. A formának is ura volt. Miként szónoki művein, úgy tudományos dolgozatain is észrevehető finomult ízlése, esztétikai műveltsége. A világirodalom remekei nemcsak gyönyörének, hanem komoly tanulmányainak tárgyai voltak. A magyar-zsidó irodalomnak mindenkor disze lesz az Imit megbizásából Rasiról írt könyve, a nagy kommentátor halálának nyolcszázadik évfordulója alkalmából keletkezett Rasi-irodalom legbecsesebb terméke. Gazdag eredmények fűződtek nagybicscsei éveikhez. Áldott munkát végzett gyülekezetében, tudományos dolgozataival elismerést és tisztelt nevet vivott ki magának. De szűk volt számára a kör, a mely nagy ereje kifejlésének és érvényesülésének Nagybicscsén jutott. A munka nagyobb mezejére vágyódott. 1909. elején ezt írja e lapok szerkesztőjének: »Itt ebben a kis helységben annyit dolgozom, a mennyit csak lehet. Könyves ember vagyok, otthonülő, kisigényű vidéki rabbi, a ki nem legyeskedik a nagyobb állások körül. Nem házalok és nem koldulok. Igaz, szeretnék egyszer már városba kerülni. Pesten születtem és a főváros emlékei még mindig terhelnek. Ezt a nostalgiát nem érti meg mindenki. Ez a szűk táv, kicsiny méretű élet szűkölködik minden lelki, szellemi emotio nélkül. Itt az ember magára van hagyatva, nemcsak utalva. Mondom, nem kedvét veszitheti el a rabbi, hanem a rugékonyságát, agilitását, éberségét. A milieu rátapad a karakterre, a mimicry törvénye áll be, szürkék leszünk. Bennem van még jókora adag színérzék és küzdök a vidék ellen. Tíz éves működés után nem tudott elnyomni a falu. Hogy mi lesz azután, azt a jó Isten tudja.«

1910. szeptember 4-én foglalta el a főrabbszéket Óbudán. Óhaja teljesedett és siker koszoruzta azt a buzgalmat, a melylyel kitűzött célját szolgálta. Magas cél volt. Kevés szóval így szólt róla beköszöntő beszédében: »Elfog az érzés, megragad az emlék, mikor most előtted megállok érdemes gyülekezet, hogy illő alázattal birtokba vegyem nagy mestereid szent örökét. A zsidó eszmények, az ősi hagyományok magas alakjai e komoly órában körülengik az érdemetlen utódot és vivódó lelkeim bánatos kételylyel kapcsolódik bele e ragyogó szellemekbe. Folytatni az ő istenes életük munkáját, *nagygyá tenni a Thóra dicsőségét*, az én tiszta vágyam, igaz törekvésem.«

Nagygyá is tette. Új élet sarjadzott gyülekezetében és e boldogító virágfakadás az ő iparkodásának volt eredménye. A tudós munkája nem pihent. Folyton dolgozott, kutatott. E sorok írójához intézett utolsó levelében azt mondja: »Hogy az energiákat valamiképpen lekössem, romanista tanulmányokkal foglalkozom és a rabbinikus irodalom ófrancia szavait igyekszem megfejteni. Érdekes munka, egy darab kulturtörténet van bennök. Közben pedig egy kötet német beszédet rendezek sajtó alá.«

A praktikus theológia kérdéseire csak ritkán szól hozzá, de ha megteszi, nagy tudományos készültségének teljes fegyverzetében jelenik meg a porondon. Cur álnév alatt e lapokban megjelent cikkei egy a nagyterjedelmű szakirodalomban teljesen otthonos, nagy apparatussal mesteri módon dolgozó theológusnak maradandó értékű dolgozatai.

De e sorok nem *méltatni* óhajtják Wellesz Gyulát. Csak mély gyászunk tolmácsai. Vallásunk és tudományunk nagy veszteségét siratják. Rászolgált arra, hogy tágabb keretben mutassuk be képét, szélesebb alapon rajzoljuk nemes alakját. Ezekkel a szavakkal csak bucsuzni akarunk a kitünő kartárstól, a ki mindig közel állt lelkünkhöz és legjobbaink sorában foglalt helyet.

Peszach második napján temették. Nagyszámu gyülekezet kísérte a templomból a sirkertbe, a hol Dr. *Stern* József kir. tanácsos, hitközségi elnök méltatta nemes egyéniségét és szólt hivei ragaszkodásáról és nagy gyászáról. Az április hó 25-én tartott gyászünnepélyen Dr. *Venetianer* Lajos főrabbi mondott nagyszabású és mélyhatású emlékbeszédet.

Dr. Klein Mór végtisztessége az általános részvét és hódoló kegyelet impozáns megnyilatkozása volt. A templomban jelen voltak a hatóságok, intézetek és testületek képviselői. Dr. *Singer* Bernát, Dr. *Edelstein* Bertalan, *Szalay* József ref. lelkész és Dr. *Pollák* Győző hitközségi elnök gyászbeszédei ékesen és megkapó módon tolmácsolták a hitközség, a felekezet és a nagybecskereki társadalom gyászát. Az ünnep hetedik napján Dr. *Kiss* Arnold a hitközség felkérésére ünnepi beszédet mondott. A szónoklat a fiu hódolata volt édes atyja emléke iránt és magával ragadta a meghallgatására egybegyült nagy és előkelő közönséget.

Schwarz Dávid rabbinövendék hősi halála. Schwarz Dávid, az Országos Rabbiképző-intézet egyik legjobb és legkedveltebb növendéke, önkéntes káplár, március 18-án Chofermitz mellett (Kolomea közelében) 20 éves korában a hazáért hősi halált halt. A mint ellenséges golyótól talált századosához sietett, szíven találta egy golyó és holtan összerogyott. A legvitézebb katona volt, nagyobb kitüntetésre és előléptetésre volt felterjesztve. A chofermitzi zsidó temetőben tették örök nyugalomra. A legszebb remények fűződtek hozzá, meghatottan koszoruzzuk meg dicső emlékét.

Halálozás. *Neumann* Gerson, a *dárdai* ker. izr. hitközség rabbi-helyettese f. h. 4-én 80 éves korában elhunyt. 36 évi érdemes működése hálaára kötelezte hitközségét, mely kegyelettel fogja őrizni emlékét.

A második hadikölcsön és a rabbik. Kartársaink a szokott hazafias lelkesedéssel mozdították elő gyülekezeteikben a második hadikölcsön sikerét. F. hó 12-én 297. sz. a. hozzájuk intézett körlevelünk értelmében buzdították hiveiket és a hitközségek vezérférfiait, hogy a nagy nemzeti ügyet hathatósan támogassák. Serkentésüknek meg is volt a megfelelő eredménye.

Paizs és vért. Izraelita katonák számára kiadott imádságos könyvünk második kiadásban jelent meg. Ennek a kiadásnak költségét Dr. *Mezey* Ferenc kir. tanácsos, az Izraeliták Orsz. Irodája alelnökének hála kötelező közbenjárására az Országos Iroda vállalta. Az imádságos könyvecske Schwarz Ignác könyvárusnál (Budapest, Király-utca 5.) kapható, ára 20 fillér.

Az Evangelikus Őrálló az Országos Rabbiegyesületről. Örömmel jegyezzük fel, hogy nagytekintélyű laptársunk f. hó 1-én megjelent számának vezércikkében elismeréssel szól arról, hogy a zsidó papok a rabbiegyesületben »igazi, lelkes, buzgó, áldozatkész egyesületbe« tömörültek.

A XVI. községkerület évi gyűlését f. hó 16-án Szolnokon tartották meg. Dr. Vámos Géza szolnoki hitk. elnök megnyitója után Lippe Vilmos nyug. kir. ítélőtáblai bíró indítványára Dr. Vámos Gézát választották meg a kerület elnökévé, a ki nagy tetszéssel fogadott beszédében a magyar zsidóság vallásos és hazafias törekvéseit méltatta és a községkerület feladatairól, valamint azokról az országos érdekű kérdésekről szólt, a melyek megoldást követelnek. Ezek közül az egységes autonómia megalkotását és a lelkészek, valamint a hitközségi alkalmazottak nyugdíjügyének rendezését emelte ki. A többi tisztségek betöltése után Dr. Adler Vilmos indítványára a gyűlés táviratilag üdvözölte az Izraeliták Országos Irodáját, bizalmának, tiszteletének és ragaszkodásának adva kifejezést. A gyűlés után az elnök a kerületi képviselők tiszteletére ebédet adott.

Magyar Zsidók Országos Egyesülete. A hithűség szilárdítására, valamint a magyar zsidóság szellemi, felekezeti és társadalmi érdekeinek előmozdítására és védelmére Dr. *Lederer Sándor* egy új egyesület létesítésére indít komoly mozgalmat, hogy megvalósítsa azokat az eszméket, a melyeknek szolgálatát a 12 évvel ezelőtt megpendített, de meg nem alakult Hivék Egylete lett volna hivatva szolgálni. Vallásos ismeretek tanítása és terjesztése, a vallásos élet ápolása, zsidó vallásirodalmi, társadalmi és történeti művek kiadása, a fővárosban és a vidéken előadások és társas összejövetelek rendezése, ösztöndíjak adományozása, a zsidó vallás és a magyar zsidóság megvédését célzó jogvédelem szervezése: ezek lesznek az egyesület feladatai. Gazdag program, melynek megvalósítása a legjobbak munkájára érdemes. A lelkes kezdeményező a propagandát is megindította már és a vidéki hitközségek rabbijaihoz fordult, hogy mennél több tagot toborozzanak az egyesület számára. Egyelőre csak ennyit. Örömmel köszöntünk minden vállalkozást, mely a vallásos és felekezeti élet érdekeinek előmozdítását célozza és szives készséggel fogjuk támogatni az új egyesületet, ha – miként reméljük és erre a kezdeményező nagyrabecsült személye feljogosít – fennálló és hasonló célokat szolgáló, kitűnően bevált intézményeinkkel karöltve és azok működését kiegészítve, fog tevékenysége számára tért szerezni.

Szózat az orthodox zsidósághoz. *Reich* Sámuel verbói főrabbi felhívást intézett az orthodox hittestvérekhez, a melyben azt mondja:

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Tagadhatatlan, hogy a magyar zsidóság példásan veszi ki részét a nagy idők nagy kötelességeiből; hitközségek, testületek és magánosok a legmesszebbmenő áldozatkészséggel szegődtek a felebaráti szeretet szolgálatába, de hiányzik az egyesült erő, az egységes szervezet, mely hivatva lenne az egyénekben élő lelkesültséget közös, országraszóló áldásos munkára irányítani. Nélkülözzük a központi testületet, mely idejekorán felhívja a közfigyelmet és felköltse a közérdeklődést a mutatkozó aktuális kérdések iránt. A magyar zsidóság, mint hitfelekezet, nem érvényesül, a zsidó egyház, mint egységes testület, nem jut érvényre a maga egészében ebben az eseményekkel teljes időben. Arra buzdítja tehát a hitsorsosokat, szegődjenek a szent cél szolgálatába és szervezzenek az egész országra kiterjedő magyar orthodox zsidó hadi jóléti bizottságot, tömörüljenek hadikórházak alapítására, a kárpáti harctér tönkrement lakosságának felségélyezésére, a hazáért elesett katonák árváinak gondozásához tevékenyen való hozzájárulásra és azok zsidó vallásos szellemben való felnevelésének biztosítására.

A vágujhelyi főrabbi ügye. Azok a mélyreható ellentétek, melyek a *vágujhelyi* statusquo ante hitközség és Dr. *Rosenberg* Fülöp főrabbi között felmerültek, oly mérveket öltöttek, hogy a hitközség képviselőtestülete f. é. február hó 2-án az elnökség indítványa folytán hozott határozatával a főrabbit három havi időtartamra a szorosán vett rabbisági teendőkre nézve felfüggesztette.

A kinos úgyról, mely a napi sajtót is bejárta, most emlékszünk meg először. Békés elintézésére sem a hitközség, sem főrabbija nem vette igénybe közreműködésünket, a magunk részéről pedig nem éreztük indítatva magunkat az elbírálására okvetetlenül szükséges hiteles adatok beszerzésére. Megemlékszünk róla most, mert teljesíteni akarjuk Dr. *Rosenberg* főrabbi óhaját, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszternek panaszos kérvénye és felebbezése folytán hozott döntését lapunkban közöljük. A miniszteri rendelet a következő:

Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minister. 29997/II. 1915. sz.

Dr. *Rosenberg* Fülöp vágujhelyi statusquo ante szervezetű izr. anya-hitközség anyakönyvvezető rabbijának panaszos kérvényét s felebbezését, melyben nevezett hitközség képviselőtestületének folyó évi február hó 2-án a hitközségi elnökség indítványa folytán hozott ama határozata megsemmisítését kéri, melylyel őt a hitközség a szorosán vett rabbisági teendőkre nézve három havi időtartamra felfüggeszti, csatolmányaival együtt, valamint a vármegye alispánjának folyó évi március hó 17-én 5573 915. szám alatt kelt felterjesztésével bemutatott összes iratokat további megfelelő eljárás végett azzal küldöm meg a közönségnek, hogy miután az 1885. évi 1924 eln. sz. a. kelt körrendelet 7-ik §-a szerint az anyakönyvvezető rabbi fegyelmi ügye a törvényhatósági közigazgatósági bizottság hatáskörébe tartozik s miután a hivatkozott körrendelet az anyakönyvvezető rabbi egész működésére, tehát a szorosán vett rabbisági teendőkre is vonatkozik, a hitközségi képviselőtestület hatáskörét túllépte, a midőn

nevezett rabbi a szorosán vett rabbisági teendőik teljesítésétől három havi időtartamra felfüggesztette. Ehhez képest a hitközségi képviselőtestületnek fentérintett határozatát tisztán azért, mert hatáskör hiányából hozatott, ezennel megsemmisitem, s a mennyiben a hitközség képviselőtestülete nevezett rabbi anyakönyvvezető ellen a felhozott panaszpontok vagy más okok alapján fegyelmi eljárás megindítását szükségesnek véli, a mennyiben a rabbi a panaszokat békés megegyezés útján nem tárgytalanítja, utasítom a hitközség előjáróságát, hogy a fegyelmi eljárás tárgyát képező panaszait a vármegyei közigazgatási bizottság elé vigye, azoknak szabályszerű módon való letárgyalása végett. Ezen határozatomról a község a hitközséget azzal értesitse, hogy a hitközségi elnökség rendelkezésemet egy azonnal egybehivandó képviselőtestületi gyűlésen hirdesse ki, az ülésről vétesse fel jegyzőkönyvet s azt ide terjessze fel.

Budapest, 1915. évi április 7-én.

Jankovich s. k.

Az új polgári rendtartás Fiumében. A polgári perrendtartásról szóló 1911: I. tc.-nek, valamint az 1912: LIV. és LV. tc.-nek Fiume városában és kerületében való életbeléptetése ügyében 1914. dec. 25-én 72700 sz. a. kiadott igazságügyminiszteri rendelet értelmében 1915. január 1-én hatályukat veszítették a régebbi eljárási szabályok. Ezek sorában (2. §. 3. p.) az 1826. évi augusztus hó 26-án kelt udvari rendelet a mohamedán vallásuk eskütétele tárgyában és (4. p.) »az 1846. évi október hó 1-én kelt udvari rendelet az izraeliták eskütételénél követendő eljárás tárgyában.« E régebbi jogszabályok hatályukat veszítik, »a mennyiben még fennállanak.«

A halott hősöket saját lelkészeik temessék el. Tájékoztatásul közöljük, hogy Hazai Samu báró, honvédelmi miniszter már régebben valamennyi alája rendelt katonai parancsnoksághoz rendeletet intézett, melynek értelmében általában ügyelni kell arra, hogy minden elhalt katonát vallásának megfelelő szertartás szerint temessenek el. Ha abban a helységben, a hol a haláleset történt, nem volna olyan vallásu lelkész, távirati uton közvetlenül a katonai parancsnokságtól kell olyannak kiküldetését kérni.

A jövedelemadóról szóló törvény ideiglenes és részleges életbeléptetése iránt rendelkező 1914. évi XLVI. t. cikkről, valamint az ennek végrehajtása iránt kiadott utasításról Szathmáry Sándor, m. kir. p. ü. titkár Lugoson, olyan kézikönyvet állított össze, a mely betűsoros összeállításában és a mellé kapcsolt 3 gondos táblázatban az ugyanazon tárgyra vonatkozó összes adatokat csoportosítva tartalmazza és igen könnyű kezelhetőségénél fogva minden tévedést kizáró biztos utmutatóul szolgál mindazokra nézve, a kik a törvény által érdekelve vannak. Szívesen ajánljuk a hasznos könyvet kartársaink és hitközségeink figyelmébe. A szerzőnél rendelhető meg, ára füzve 8 kor. 40 fill., kötve 11 kor. 60 fill.

TARTALOM. Dr. Klein Mór. — A tábori lelkészetről. Dr. Klein Sámuel. — A község előjogai a rabbival szemben. Dr. Goldberger Izidor. — Hitközségi alapszabályok intézkedései a főrabbiságról kétszáz év előtt. Dr. Edelstein Bertalan. — A menekültek halachája. Dr. Herskovits József. — A madarak és fák napja. — Krónika.